

УДК 159.9:305-057.875(477)

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГЕНДЕРНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Оксана КІКІНЕЖДІ¹

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027
e-mail: okiki77777@gmail.com*

Розкрито психологічні детермінанти гендерного самовизначення особистості в сучасній суперечливій системі традиційних/патріархальних та егалітарних/демократичних координат з позиції гендерної методології. Створено психологічну модель статевої ролі ідентифікації; узагальнено соціально-педагогічні чинники та особистісні детермінанти персоналізації гендерного Я.

На фоні «загальної соціальної трансформації» студентки частіше виявляють ліберальні установки, більше підтримують рівний розподіл ролей у сім'ї, прагнуть рівних можливостей для самореалізації. Ці тенденції дають змогу констатувати збільшення суб'єктного потенціалу, визначити психологічні перспективи майбутньої життєтворчості молодих жінок як виходу за межі звичного та виклику стереотипам, що свідчить про необхідність розроблення та впровадження особливої ідеологічної системи гендерних знань і практик, релевантних психологічним принципам паритетності та саморозвитку статей. Окреслено перспективи дослідження проблеми соціального конструювання гендеру у студентському середовищі, шляхи формування егалітарної особистості.

Ключові слова: егалітарні цінності, амбівалентність свідомості, гендерні ролі, гендерні стереотипи, патріархальні цінності, особистісна самореалізація, гендерна ідентичність, гендерний образ Я.

Актуальність дослідження. В умовах соціально-психологічної трансформації українського суспільства актуальним є дослідження біологічної та соціальної детермінації статей задля вирівнювання можливостей самореалізації жінок і чоловіків, що потребує суттєвої перебудови їхнього соціокультурного простору. Виявлення психологічних детермінант гендерного самовизначення особистості, необхідність вивчення внутрішніх механізмів її ототожнення з певними взірцями статевої поведінки, утвердження демократичних цінностей як детермінанти культивування паритетності статей є стратегічним напрямом соціалізації молоді та забезпечення національного механізму державної гендерної політики.

У контексті «генези здійснення особистості» (С. Максименко) сучасна психологія акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови та самоздійснення,

¹ Авторський правопис збережено.

гармонізації його внутрішнього світу з зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями (Г. Балл, І.Бех, М. Боришевський, Т. Говорун, В. Кремень, Г. Костюк, А. Маслоу, В. Роменець, К. Роджерс, В. Татенко Т. Титаренко та ін. учені). На нашу думку, найвиразніше цей феномен репрезентується в межах гуманістичного та феноменологічного підходів, що дає підстави розкрити питання розвитку суб'єктності, самовираження, набуття «сутнісного Я» в суперечностях життя. Попри очевидну «відкритість» прикладного аспекту проблеми гендерної ідентичності, вона має значний внутрішній пласт, оскільки охоплює чимало нез'ясованих психологічних механізмів особистісного розвитку людини.

Стрижнем нового методологічного підходу у національній психології утворює ідея суб'єктності людини, з якою пов'язана самодетермінація її буття в світі, «внутрішні ресурси сутнісного самоствердження» (В. Татенко), авторська позиція щодо подій життя, що дає змогу привернути увагу вчених до проблеми самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур [2; 7; 9; 10; 13; 15]. Із позиції суб'єктно-вчинкового підходу ідентичність виступає індикатором тривалості та неперервності свідомості, конгруентності життєвих цілей та смислів із повсякденними діями та вчинками. Вчинок, за В.А.Роменцем – «живий осередок», спосіб особистісного існування в світі, який, на думку вченого, треба розглядати як всезагальний філософський принцип, який допомагає тлумачити природу людини і світу в їхніх пізнавальному та практичному відношенні [14, с. 12]. У цьому сенсі конструювання гендерної ідентичності особистості – це завжди реалізація внутрішніх помислів і смислових цінностей особистості, всієї Я-концепції, яка забезпечується і спрямовується прагненням до досягнення внутрішнього узгодження, самоактуалізації і зовнішнього підтвердження як смислових механізмів особистості. Досліджуючи функціонування самосвідомості як внутрішньої детермінанти саморозвитку особистості, Мирослав Боришевський наголошує, що «Я-концепція виступає своєрідним еталоном, згідно якого індивід фіксує процес свого особистісного розвитку як зростання у різних аспектах життєдіяльності: взаєминах з іншими (передусім «значущими іншими»), професійній діяльності, прецизюванні (уточненні), бачення себе в системі провідних життєсенсових (або смисложиттєвих) цінностей [3, с. 8]. Водночас гендерна ідентичність як психолого-феноменологічний комплекс охоплює розмаїтість проявів статевої поведінки, ціннісних виборів, сталих преференцій чоловічого та жіночого світу і представлена специфічними знаковими системами – конструктами фемінності, маскулітності, андрогінності, вибір яких зумовлений традиційними та егалітарними гендерними орієнтаціями. Особистісний сенс в інтеграційній єдності конативного, когнітивного й афективного компонентів підтримує процес багатовимірних ідентифікацій особистості, забезпечує цілісність Я-концепції особистості, упорядковує в свідомості особистості багаторівневий процес ідентифікацій і спрямовує їхню реалізацію. Егалітарна особистість пов'язана з об'єктом дій та пізнання, а з іншими людьми – як із суб'єктами, визнаючи їхнє право на самовизначення та свободу (Т. Говорун).

Отже, наукова розробка особливостей становлення гендерної ідентичності потребує інтеграції психологічних досліджень, спрямованих на онтогенез свідомості

та самосвідомості, презентації Я у виборі лінії статевої поведінки, формування психологічних механізмів самовизначення та саморегуляції представників різної статі, що і визначило мету нашої праці.

Генезу гендерної ідентичності досліджували залежно від соціальних джерел впливу в контексті процесу соціалізації-інтеріоризації та інтерналізації еталонів, символів, норм статевої поведінки, поширених в етнокультурі, самовизначення та самопрезентації особистості у різних сферах людського буття (Л. Виготський, І. Кон, М.Слюсаревський), нарративу (М. Бахтін, В. Біблер, Н. Чепелєва), життєвих смислів і цінностей (Б. Братусь, М. Рокич, Дж. Роттер, М. Савчин та ін.).

В основу концепції дослідження покладено розуміння гендерної ідентичності як найважливішого особистісного утворення, активності суб'єкта в оволодінні культурними знаками гендеру (знаннями, уявленнями) і процесом конструювання гендера на індивідуальному рівні (як реалізацією засвоєного), що виявляється у різних взаємодіях, ефектах соціальних репрезентацій і саморепрезентацій (діях, висловлюваннях, оцінках, моделях поведінки тощо).

У обґрунтуванні дослідницького методу ми опирались на концепцію Е. Еріксона, в якій соціальна ідентичність розвивається в онтогенезі з поступовою інтеграцією всіх ідентифікацій. Ідентифікацію та ідентичність ми розглядаємо як органічно пов'язані психологічні явища, які перебувають на різних рівнях становлення особистості, які можна описати як «процес-результат», «мінливість-стабільність», «неперервність-стійкість». Природно, що ці співвідношення не є жорстко зафіксованими дихотоміями, проте їхнє виділення важливе для виявлення складових гендерної ідентифікації [17].

Творення гендеру на соціокультурному та індивідуально-особистісному рівнях опосередковує характер інтеракцій між людиною та середовищем у напрямі засвоєння традиційних чи егалітарних цінностей. Суб'єкт-суб'єкту взаємодію розглядають як розгортання діалогічного спілкування за позиції рівноправності людей, яку опосередковує статево-рольовий компонент як чинник порушення паритетності статей. Маніпуляційний стиль відносин, відображення особистістю своїх фемінно-маскулінних властивостей як наслідку традиційної гендерної соціалізації обмежує особистість, і в подальшому дорослому житті, як вважає Надія Гапон, «два крайні полюси фемінність-маскулінність сполучаються в точці інтерпретації влади, яка презентує дискурси, по чергово висвітлює їх як необхідні ситуаційні моделі гендерних образів», оскільки «... континуум шкал розташований між вартостями егалітаризму-недемократизму» [6, с. 309–310].

Соціально-конструктивний підхід набув у нашому дослідженні статусу провідного у виявленні соціально-педагогічних чинників гендерної ідентифікації особистості, що дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності – статевотипізованої чи андрогінної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму у представників обох статей (відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної соціалізації (В. Васютинський, Т. Говорун, Е. Кімел, В. Кравець, М. Мід, В. Москаленко та ін.). Саме егалітарна соціалізація є співзвучною практиці особистісно-орієнтованого (ненасильницького) підходу в освіті, що впливає з демократичної моделі суспільства.

В інтерпретації процесу гендерної ідентифікації особистості важливою є специфіка структури статевої самосвідомості, сутності соціально-психологічних механізмів соціалізації індивіда. Маскулінність і фемінність як статовідповідні особистісні характеристики представників чоловічої чи жіночої статі стають базовими категоріями в аналізі гендерної ідентичності та особистісному розвитку індивіда. Гендерні орієнтації є важливим індикатором особистісного впливу гендеру, провідним вектором життєдіяльності зростаючої особистості. Гендерна ідентифікація – це процес особистісного самовизначення в сфері гендеру, залежно від гендерної соціалізації в традиційній чи егалітарній сім'ї. Статоворольова ідентичність постає як багаторівнева складноорганізована структура, що охоплює основний (базовий) і периферичні комплекси характеристик.

Структура статоворольового самовизначення в рамках системного підходу подана триединою структурою динамічного цілого «Я як хлопчик/дівчинка», «Ми як хлопчики/дівчатка», «Вони – чоловіки/жінки» як соціокультурні еталони фемінності-маскулінності, що дає підстави розглядати гендерну ідентичність як систему поглядів, цінностей, уявлень про «чоловіче»/»жіноче» та загальнолюдське; і, відповідно, виокремлювати, описувати й оперувати всіма складовими статовідповідного образу сутнісного Я, розкривати внутрі- і міжсистемні взаємозв'язки понять і значень.

Зріла особистість регулює свої відносини зі світом, орієнтується на їхню доцільність у системі соціальних досягнень, виконання статевої ролі, особистісних сенсів егалітарного чи традиційного характерів. У цьому ракурсі потрібнішою для нашого дослідження є кратологічна теорія В. Васютинського, владно-підвладний зміст соціалізаційних впливів матері, батька та інших членів сім'ї, інтеракційно-кратологічний зміст маскулінності-фемінності. Як зауважив вчений, «Аналіз маскулінно-фемінних співвідношень в особистісному розвитку крізь призму кратологічних дискурсів дає підстави пов'язати формування фемінності з розгортанням дискурсивних характеристик первинного узалежнення, маскулінності – упорядкування, а андрогінності – вторинного узалежнення. Відтак андрогінність як симпомокомплекс статоворольових характеристик знаменує досягнення певної особистісної зрілості й завершеності не тільки в сексуально-статевої, а й загалом інтеракційній сфері людського буття» [4, с. 315].

Ідентичність конструюється також як психолого-феноменологічний комплекс, який можна описати і пояснити лише в системі комплексної, множинної причинності. На думку Т. Титаренко, «... особистість стає соціокультурною реальністю, коли осмислює себе і своє життя в певних дискурсах. ...Дискурс – це форма об'єктивації змісту свідомості, що вербально артикулюється. ...Людина як носій дискурсу занурена в дискурсне середовище, яке і є тим єдиним світом, у якому вона існує. Соціосемантичні особливості взаємодії особистості і світу на кожному етапі постановки нових життєвих завдань накладають відчутний відбиток на бачення майбутнього. Комунікативна реальність осмислюється як інтерактивна, мова стає знаково-символічним засобом самоконститування» [16, с. 46–47].

У процесі емпіричного дослідження особливостей гендерної ідентифікації у ранньому дорослому віці виявлено статову диференціацію структури термінальних та

індустріальних цінностей, домінування чоловічих цінностей у сімейних і соціальних орієнтирах, інтернальний локус-контроль. У структурі життєвих цінностей та сценаріїв майбутнього життя найбільш питому вагу займають сімейні ролі, а в атрибуції Я-концепцій – здатність їх успішно виконувати. Одночасно соціально-психологічна структура сімейних цінностей обох статей характеризується внутрішньою суперечністю – традиційно-гендерні властивості частіше очікують від чоловіків, ніж від жінок. Образ ідеальної жінки (94%) і образ ідеального чоловіка (95%) в уявленнях молоді має здебільшого традиційний характер. У структурі особистісних якостей сучасного чоловіка найвищі місця у рейтингу займають традиційно маскулітні якості, проте дівчата їх поєднують з фемінними. Когнітивна складова уявлень дівчат про жіноче особисте щастя містить дві різноспрямовані та конфліктні тенденції: з одного боку, прагнення реалізувати свої власні цілі (в центрі уваги проблеми здобуття освіти, професії), з іншого – бажання реалізувати суто «жіноче» начало – вийти заміж, турбуватись про чоловіка, виховувати дітей тощо. Складність гармонізації цих тенденцій полягає в тому, що реалізація індивідуальних планів залежить від власної активності молоді жінки, її наполегливості, а плани створення сім'ї – від зусиль партнера. Суперечності виявились також у рамках ролі жінки-матері та професіонала. Обираючи між кар'єрою та сім'єю, дівчата визнають пріоритет сім'ї. Обізнаність з феноменом подвійної зайнятості жінки призводить до орієнтації дівчат на те, що «краще сидіти вдома і доглядати дітей», ніж породжувати бездоглядних «дітей вулиці». Модель подвійної зайнятості жінки змушує ідентифікуватись із традиційною фемінною роллю. Дівчата спрямовані на вибір спеціальностей, які допоможуть їм у майбутньому приділяти більше уваги сім'ї, юнаки керуються перспективністю та фінансовими аспектами.

Реконструкція когнітивного компонента гендерної ідентичності, що виявляється у переосмисленні життєвих цінностей, виробленні певних власних еталонів-ідеалів «мужності та жіночності», появі сексуального інтересу до протилежної статі, підвищенні чутливості до особливостей свого зовнішнього вигляду, є результатом «творчого синтезу» між сигналами внутрішнього автентичного Я і запитамі соціального оточення (Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс). В ідеальному образі Я юнаків зафіксовано зниження маскулітних характеристик, тоді як у дівчат – зростання фемінних: вони бачать себе жіночнішими, миролюбнішими й орієнтованими на материнство та заміжжя ($p < 0.05$). Чоловічий еталонний образ в оцінці дівчат завдяки посиленню фемінних якостей стає більш андрогінним. Референтна гендерна ідентичність («моє ідеальне Я» та «ідеальне» Я мого партнера) мають відчутний стереотипований характер у дівчат і у юнаків. У розвитку гендерної ідентичності пріоритетними є вибір професії, сценарію сімейного життя та професійної кваліфікації, проте патріархальні установки й надалі відіграють суттєву роль у складових особистого щастя статей, їхніх вмінь і навичок, психологічних якостей та властивостей. Подальша кар'єра прямо ділиться на «жіночу» і «чоловічу», ця диференціація визначається традиційними ролями в суспільстві і сім'ї [9, с. 213–256].

З'ясовано, що в процесі життєвого самовизначення у молодіжному середовищі спостерігається відтворення гендерних стереотипів юнаками і виявлення егалітарних установок дівчатами. Соціальне конструювання гендеру в молодіжному середовищі

детерміновано гендерним простором сучасного суспільства, що виявляється у подвійному протиріччі: з одного боку, частковим вирішенням шляхів утвердження формальної рівності статей та апеляцією до природного призначення жінки, з іншого – новим, альтернативним устроєм гендерних відносин, які ґрунтуються на принципі «рівності у відмінності», тенденції рівних прав і можливостей для самореалізації молодих чоловіків та жінок як унікальних суб'єктів соціально-історичного дійства. На фоні «загальної соціальної трансформації» студентки частіше виявляють ліберальні установки, більше підтримують рівний розподіл ролей у сім'ї, прагнуть рівних можливостей для самореалізації. Ці тенденції дають підстави констатувати збільшення суб'єктного потенціалу, визначити психологічні перспективи майбутньої життєтворчості молодих жінок як виходу за межі звичного та виклику стереотипам. Результати дослідження свідчать про те, що треба розробляти та впроваджувати особливу ідеологічну систему гендерних знань і практик, релевантних психологічним принципам паритетності та саморозвитку статей.

Статеворольова ідентифікація – це показник особистісної зрілості, змістова характеристика розгортання гендерного Я в людському бутті. Особистісний розвиток індивіда у період дорослішання передбачає соціалізацію (залучення до існуючих у цій культурі цінностей), індивідуалізацію (критичне осмислення наявних цінностей, рух від цінностей наслідуваних, запозичених до індивідуалізованих, формування власної ієрархії цінностей), універсалізацію (вихід за межі цінностей цієї культури, наближення до загальнолюдських цінностей).

Гендерна ідентифікація відіграє важливу роль у становленні статевої самосвідомості особистості, формуванні у неї образу Я, засвоєнні вимог статеворольової поведінки. Гендерна ідентичність схарактеризована як така, що усвідомлює статеворольові культурні еталони і соціально-психологічні настановлення, приймає традиційні чи егалітарні моделі поведінки, формування его-структур у континуумі маскулінності-фемінності, репрезентує індивідуальний досвід самопізнання у системі само- й взаємооцінних ставлень, узгодженням і збалансуванням реального та ідеального гендерного Я. Тому «Я» чоловіка/жінки» (гендерну ідентичність) як особистісне утворення можна вважати соціально-культурним конструктом фемінності-маскулінності, поміщеним в етноісторичне середовище як приклад егалітарної (андрогінної) поведінки.

Окреслення перспектив дослідження механізмів соціального пізнання на підставі категорії гендеру дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності у процесі егалітарної соціалізації як найбільш прогресивної та продуктивної демократичної моделі суспільства – спільноти рівноправних індивідуальностей (К. Абудьханова-Славська). У цьому розумінні вихідні положення базової стратегії егалітарної соціалізації враховують реалізацію ідеї гендерної рівності у різних сферах життєдіяльності; ідею індетермінації біологічною статтю гендерних ролей; визнання взаємозамінності жіночих і чоловічих соціальних ролей; компоненти егалітарного світогляду: гендерну компетентність (знання про різноманітність гендерних стандартів і здатність до реконструкції статевих стереотипів); гендерну сенситивність (чутливість до дискримінації, ідентифікація ознак сексизму), гендерну

толерантність (повага прав індивідуальності кожної особистості), створення умов для повноцінного розвитку представників різної статі, незважаючи на статеві стереотипи й упередження, гендерне самовизначення особистості на засадах рівноправ'я, забезпечення кожній особистості свободи вибору, заохочення індивідуальних інтересів безвідносно до статевої належності, підтвердження своєї ідентичності у поведінці, у конкретному вчинку, в життєвому просторі, діяльності тощо.

В основу запропонованої нами егалітарної моделі статевої соціалізації покладено провідні ідеї гуманістичної психології та педагогіки, принципи особистісно-егалітарного підходу як базового в особистісному розвитку та подальшій самореалізації внутрішнього потенціалу індивідуальності, формування гендерної чуйності в паритетній взаємодії між статями, організацію розгорнутого діалогічного спілкування, щоб усталити базовий ціннісно-смісловий консенсус, рефлексію позицій партнерів по діалогу як прояв «ми-переживання», рівноправності та взаємного визнання «суб'єктів звертання», «співчутливого розуміння» тощо.

Як засвідчив досвід діяльності науково-дослідного Центру НАПНУ-ТНПУ імені Володимира Гнатюка, гендерні компетенції як ключові життєві у контексті егалітарної освітньої парадигми розвивають в особистості потребу і здатність до самопізнання, самовдосконалення, уміння будувати партнерські стосунки, бути конкурентоспроможним на ринку праці, утверджувати в приватному та соціальному житті демократичні засади. Реалізація особистісно-егалітарного підходу як гендерного дискурсу в розвивальній парадигмі у зміст навчально-виховної роботи освітніх закладів на підставі «гендерної матриці» національної педагогічної спадщини (В. Сухомлинський, А. Макаренко, С. Русова) є соціально-психологічною детермінантою становлення егалітарної особистості, розширення культуротворчого ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії на засадах європейських демократичних цінностей – свободи, поваги до прав людини, гідності, справедливості, толерантності, щоб жити разом у рівності та гідності.

Низку положень і висновків дослідження можна використати для поглиблення гендерних аспектів державної молодіжної політики, визначенні інноваційних гендерно-освітніх технологій щодо формування егалітарної свідомості зростаючої особистості з метою її успішного життєвого та професійного самоздійснення в контексті європейської моделі паритетності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – Москва : Мысль, 1991. – 299 с.
2. *Бем С.* Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем ; пер. с англ. – Москва : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
3. *Боришевський М.* Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М. Боришевський. – Київ : Академвидав, 2010. – 416 с.

4. *Васютинський В.* Інтеракційна психологія влади: монографія / В. Васютинський. – Київ : КСУ, 2005. – 492 с.
5. *Выготский Л. С.* Собрание починений : в 6 т. / Л. С. Выготский ; под ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. – Москва : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 488 с.
6. *Гапон Н.* Гендер, суб'єктивність, ідентичність: філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя : [монографія] / Н. Гапон. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 378 с.
7. *Говорун Т. В.* Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
8. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці: монографія / Г. О. Балл, О. В. Губенко, О. В. Завгородня та ін. ; за ред. Г. О. Балла. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 206 с.
9. *Кікінежді О. М.* Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : монографія / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.
10. *Кон И. С.* Социологическая психология / И. С. Кон. – Москва : Моск. психолого-социальный институт ; Воронеж : Изд-во НПВ «МОДЭК», 1999. – 560 с.
11. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – Київ : Радянська школа, 1989. – 608 с.
12. *Максименко С. Д.* Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
13. *Кіммель М.* Гендероване суспільство / М. Кіммель. – Київ : Сфера, 2003. – 490 с.
14. *Роменець В. А.* Вчинок і постання канонічної психології / В. А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – Київ : Либідь, 2006. – С. 11–37
15. *Татенко В.* Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. О. Татенко // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – Київ : Либідь, 2006. – С. 316–356.
16. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 512 с.
17. *Erikson Erich H.* Childhood and Society / H. Erikson Erich. – New York, Norton, 1963. – 445 p.

Стаття надійшла до редколегії 29.11.2016

Прийнята до друку 07.03.2017

**PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF GENDER
SELF-IDENTITY OF A PERSONALITY UNDER CONDITIONS
OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN
SOCIETY**

Oksana Kikinezhdi

*Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
M. Kryvonosa-St. 2, 46027
e-mail: okiki77777@gmail.com*

The article deals with psychological determinants of gender self-identity of personality in modern controversial system of traditional / patriarchal and egalitarian / democratic coordinates from the position of gender methodology. This research investigates psychological effects of gender stereotypes on the identity of young men and women in the Ukrainian society. The suggested psychological model of sex-role identification helps generalize external (social and educational) factors and personal determinants of personalization of gender «Self».

Gender (parity) democracy is important, not only because of the international recognition, but also for the internal dynamic of our country, implementation of basic social programs which improve the quality of life for two socio-demographic groups-men and women, elimination of inequality between this sexes and development of partnership between them as an expression of social justice, the effective mechanisms of protection against discrimination, etc.

Ukrainian youth decides on its future in the world where family and public spheres are no longer ruled by the ideals of Soviet patriarchal system disguised under the slogan of equality between men and women. Gender is a basic characteristic of a person that determines his or her psychological and social functioning. Gender relations characterize the level of democracy in a society, as they determine the division of roles in political, socio-economic and professional lives.

However, historical examples show that it is not enough to resolve the problems of human existence, human or national security using only power, scientific or technological methods without any changes in the social consciousness and culture. Such changes are possible only when people and culture become consciously aware of a particular system of values and value orientations as a humanitarian component of social life security. Hence the study of person's gender identity formation in the ontogenesis is promoted by a social need to reveal social and psychological factors of youth gender culture formation, the necessity to study the inner mechanisms of personality identification with certain patterns of gender role behavior, as well as social life democratization and formation of egalitarian values.

Gender identity is characterized as being marked by awareness of gender-role cultural standards, as well as social and psychological instructions, accepting the traditional or egalitarian modes of behaviour, formation of ego-structures in the continuum of masculinity and femininity, representation of the individual experience of self-knowledge and attitudes to evaluating oneself and others, agreement and balancing between the real and ideal gender Self.

This research is aimed at determining gender perceptions of student youth, specifically gender ideals in the self-concept, beliefs about traditional and egalitarian gender roles and construction of the real and ideal self.

Our hypothesis was that student youth is heavily influenced by both the traditional and egalitarian gender orientations in determination of their private and public roles.

Social construction of gender in youth environment is determined by gender space of modern society, it is characterized by double contradiction: on the one hand, partial solution

to the ways of establishing formal equality and appellation to the natural function of women, on the other hand - new, alternative system of gender relations based on the principle «equality in difference», tendency of equal rights and opportunities for self-realization of young men and women as unique subjects of socio-historical event. At the background of «general social transformation» female students often express liberal statements, support more equal division of family roles, look for equal opportunities for self-realization.

Egalitarian socialization is congruent with person-centred (non-violent) approach in education, as the most progressive and productive community of equal individuals of different sexes. In this sense initial assumptions of personal egalitarian approach as a basic strategy of socialization and education cover the implementation of the idea of gender equality in different fields of activity and gender roles interchangeability; indetermination of biological belonging of gender roles; approval of egalitarian ideology: gender competence as knowledge of gender standards diversity and ability to reconstruct gender stereotypes, gender sensitivity as a means of creating conditions for the general development of the representatives of different sexes despite gender stereotypes and prejudices, ability to solve educational problems from the viewpoint of egalitarian gender ideology and gender tolerance as respect of fundamental rights and freedoms.

The article outlines prospects of further research on gender social construction among students and ways of egalitarian formation of personality.

Keywords: egalitarian values, ambivalence of consciousness, gender role, gender stereotypes, patriarchy, self-realization, sex bias, sex roles identity, unsexed sexism, values.